

Milan Đorđević
ROKENROL U OPŠTINI SRBOBRAN
1962–1976.

Urednik
Zoran Kolundžija

Recenzenti
Bogomir Mijatović
Dr Srđan Damnjanović

Milan Đorđević

ROKENROL

U OPŠTINI Srbobran
(1962–1976)

PROMETEJ
Novi Sad

*Ovu knjigu posvećujem svom ocu
Miloradu-Mikiju Đorđeviću
(1945–2006)*

Sadržaj

Uvod	9
1. Rokenrol i Jugoslavija	13
2. Posleratne socioekonomske prilike u Srbobranu	17
3. Kulturno-zabavni život u posleratnom Srbobranu	23
4. Rokenrol muzika, ples i moda u Srbobranu.	28
5. Rokenrol na Radio Srbobranu, u Turiji i Nadalju	47
6. Vokalno-instrumentalni rokenrol sastavi u Srbobranu.	62
6.1. VIS Sateliti	62
6.2. VIS Kadilak	69
6.3. VIS Pet minuta do sutra	75
6.4. Laslo Bezeg i VIS Demonstranti	82
Zaključak	93
Konklúzió	96
Bibliografija.	99
Izvodi iz recenzija	101
Beleška o autoru	103

Čitalačkoj pažnji i dobronamernom kritičkom sudu kulturne javnosti predajem na uvid monografiju koja predstavlja pionirski historiografski prilog sistematskom i hronološki celovitom istraživanju geneze društveno kompleksnog rokenrol fenomena u opštini Srbobran.

Po prvobitnom planu, tekstualno uobličeni inicijalni rezultati proučavanja navedenog predmeta prezentovani u ovoj knjizi trebali su da budu integralni deo drugog toma srpsko-mađarskog godišnjeg zbornika radova iz zavičajne istorije pod nazivom „Srbobran–Szenttamás: Iz naše zajedničke prošlosti”. Iako je reč o nesvakidašnjoj publikaciji i dugoročno osmišljenom građanskom interkulturalnom projektu, čiju su izuzetnu vrednost za pokrajinu u kojoj živimo prepoznali i recenzijama verifikovali autoriteti iz akademske zajednice¹ i iz relevantnih štampanih medija², zamisao o zavičajnom zborniku nije trajno zaživela u našoj lokalnoj društvenoj zajednici. Razloge za predočenu paradoksalnu situaciju ne treba tražiti samo u malograđanskoj zavisti, omalovažavanju i ignorisanju, nego, što je još gore, prvenstveno u nerazumevanju i odsustvu institucionalne podrške i finansijske pomoći od strane čelnika lokalne samouprave. Problem nije samo u lošoj materijalnoj situaciji, u kojoj se generalno nalazi srbijanska kultura, nego i u dugogodišnjoj partokratskoj praksi koja ne poštuje dosledno hijerarhiju vrednosti i objektivne kriterijume za raspodelu javnih novčanih sredstava. Pogubna posledica višedecenijske totalne partizacije društva ogleda se, između ostalog, i u negaciji, ili ekskomunikaciji autonomnih stvaralačkih ličnosti, a time i u degradaciji kulture. Pa ipak, budući da samo privremeno odustajemo od vlastitih namera, usled veoma teških okolnosti u kojima se nalazimo, prigodna poslovice koja glasi „O tempora o mores” ostavlja nam nadu da za ljude poput nas predstoje bolja vremena. Bez obzira na prezentnu opštu društvenu dekadenciju uvereni smo da samo humanističke ideje i pozitivna dela ostaju trajno i bitno svojstvo istinske kulture.

Istraživanje i prikupljanje građe za pisanje monografije o istoriji rokenrola u opštini Srbobran, u periodu od 1962. do 1976. godine, obavljeno je prvenstveno na osnovu upitnika i metodički vođenih intervjuva sa brojnim

¹ Dr Srđan Damjanović, dr Eva Hoža, dr Katalin Kaić i dr Nebojša Vuković

² *Dnevnik* (2014) Zavičajne priče o prošlosti. Dnevnik, 8. avgusta; *Republika* (2014) Interkulturalizam na delu. br. 582–585, 1. oktobar–30. novembar; *Nova misao*, Praksa interkulturalnosti u Opštini Srbobran. br. 30/31, novembar 2014/februar 2015.

sugrađanima, akterima i svedocima vremena, budući da arhivski materijal o ovoj temi ne postoji. Primarni izvori su upotpunjeni studioznim čitanjem selektovane zavičajne, stručne i naučne literature, što je rezultiralo, u ovom tekstu prezentovanim, relativno objektivnim, preciznim i pouzdanim saznanjima, bogato ilustrovanim izvornom foto-građom velike dokumentarne vrednosti.

Uvodni deo sadrži, iz strane i domaće naučne i stručne literature, kompilirane i sažeto predstavljene osnovne informacije o suštini rokenrola kao globalizovanog američkog pop-kulturnog produkta, kao i podatke o bitnim razlozima njegove pozitivne recepcije u ondašnjoj Jugoslaviji.

U glavnom delu teksta najpre je u kratkim crtama dat prikaz socioekonomskih prilika i kulturno-zabavnog života posleratnih generacija Srbobranaca. Potom su detaljno izložene činjenice, visokog stepena objektivnosti i preciznosti, o načinima i putevima kojim su rokenrol muzika i moda stigli u našu opštinu, kao i o ličnostima najzaslužnijim za njihovu medijsku i društvenu popularizaciju i ekspanziju. Naposljetku, iscrpno su prezentovani podaci o vokalno-instrumentalnim sastavima koji su, u navedenom vremenskom periodu, egzistirali u našoj opštini. U zaključku su rezimirani ključni momenti teksta i iznesene generalne komparativne opservacije o sličnostima i bitnim razlikama identičnih procesa koji su se odvijali u većim gradskim sredinama.

Fakat da gotovo svako urbano naselje u našoj zemlji na literaran način neguje kulturu istorijskog sećanja na nastanak i razvoj rokenrol muzike u svojoj sredini, inspirisalo je autora ove knjige da se ozbiljnije pozabavi identičnom temom, koja je u lokalnoj zavičajnoj istoriografiji nepravedno zapostavljena. Nastojanje da se na osnovu sećanja svojih sugrađana, pripadnika posleratnih generacija, rekonstruiše, zapiše i sačuva od zaborava duh vremena u kome su odrastali i rana prošlost rokenrola, koji je bio bitan element njihove mladosti, predstavljalo je osnovni motiv za nastanak ove knjige. Obim proučenog i izloženog istorijskog materijala u ovoj publikaciji, kao i dalja istraživanja teme, uslovljena su sadašnjim finansijskim mogućnostima i budućim, teško predvidivim, okolnostima.

U prikupljanju građe za pisanje ove knjige autoru su, osim brojnih ličnosti pomenutih u tekstu, pomogli i Sofija Ivkov-Madžgalj, Robert Zener, Branislav i Mirjana Ivkov, Biljana i Goran Raškov, Snežana Dunderski, Dragan Smiljan, Čila Botka, Dragan Vučković, Tatjana Vujanić, Ilona Tot, Kovi-na Jojkić, Eleonora-Norika Sivel, Branislav-Bane Popglogorin, Eva Kiš, Milana Gajinov i Anka Zurković. Profesorica engleskog jezika Anka Jelača je svojim stručnim savetima pomogla da se razreši pitanje transkripcije anglicizama.

Činjenica da je g. Đorđe Dunderski finansirao štampanje ove knjige, govori nam da u srbobranskoj lokalnoj samoupravi trenutno nema nikog ko bi uzeo za ozbiljno reći našeg eminentnog rok novinara: „Upravo sam zavr-

šio čitanje Vašeg teksta. Čestitam! Vaše delo MORA da finansira vaša gradska uprava, jer ste obradili jedan veoma značajan segment kulture vaše varoši, i to na profesionalan, temeljit i veoma slikovit način.” (Bogomir-Bogica Mijatović)

Najveću zahvalnost dugujem svojoj porodici, supruzi Slađani i sinu Tomi, na bezrezervnoj podršci i slobodnom vremenu bez kojih ova knjiga ne bi nastala.

Autor

1. Rokenrol i Jugoslavija

Izrada kompletne bibliografije o rokenrolu predstavljala bi dugoročni, međunarodni projekat budući da je reč o šest decenija kontinuirano razvijanom i izuzetno kompleksnom globalizovanom društvenom fenomenu visoko industrijski razvijene zapadne civilizacije, koji je bio, i još jeste, predmet interesovanja i istraživanja nebrojenih žurnalista, literata, eksperata i naučnika.

Iako postoji mnoštvo, istorijski promenljivih, različitih i suprotstavljenih tumačenja, vrednovanja i definicija, relevantni proučavaoci³ geneze rokenrol muzike uglavnom su saglasni u svojim bitnim istorijskim saznanjima i zaključcima. Naime, opšte prihvaćena činjenica je da je početkom pete decenije prošlog veka Alan Frid, beli klivlenski radijski di-džej, preuzeo iz teksta pesme „Čovek od šezdeset minuta” (Sixty Minute Man) grupe Dominous, termin rokenrol, koji je u afroameričkom žargonu označavao seksualni odnos, i upotrebio ga kao naziv za novi muzički oblik. Dobri poznavaoци prilika tvrde da se nakon toga rokenrol, posredstvom diskografskih kuća i mas-medija, brzo razvio i proširio, postavši krajem 50-ih svetski najpopularniji tinejdžerski plesni ritam: „Rok muzika je – sasvim u skladu sa korenima koje vuče iz bluz, kantri i folk tradicije – prevashodno namenjena igri. U igri, kontakt između muzike i slušaocевog tela je neposredan. [...] Loša rok pesma je ona koja pokušava i ne uspeva da pokrene telo na ples.” (Bo 1993: 214)

Rezultati najznačajnijih zapadnoevropskih interdisciplinarnih naučnih istraživanja porekla rokenrola nedvosmisleno potvrđuju da je on nastao interakcijom afroameričke i evropske narodne muzičke tradicije uz upotrebu električnih instrumenata i pojačala. Sintezom određenih elemenata kantrija i bluz, tj. popularne muzike bele i crne radničke klase sa ruralnog američkog juga, stvorena je osnova. Društveno-ekonomskim, tehničko-tehnološkim i političkim činiocima bio je uslovljen neprekidni razvoj rokenrola, koji je u drugoj polovini 60-ih i u prvoj polovini 70-ih u svojoj psihodeličnoj, progresiv i simfo-rok fazi stvaralački objedinio mnoge umetničke forme i dostigao visoki svirački i kompozicioni kvalitet.

Zbog snažnog socijalno-subverzivnog i humanističko-emancipatorskog delovanja, koje je poništavalo rasna, klasna i tradicionalna hrišćanska vaspit-

³ BROOKS, W. (1998). *Music in America: an overview (part 1)*. In: Nicholls, D., ed. *The Cambridge History of American Music*. UK: Cambridge University Press, 30–49; WALSER, R. (1998). *The rock and roll era*. In: Nicholls, D., ed. *The Cambridge History of American Music*. UK: Cambridge University Press, 345–387; BOGDANOV, V., WOODSTRA, C., ERLEWINE, T. (2002). *All Music Guide to Rock: the Definitive Guide to Rock, Pop and Soul*. San Francisco: Backbeat Books

na ograničenja u američkom i britanskom društvu, i stimulisanja, na koncertima erotizovanih pevačkih zvezda, histeričnog, agresivnog i seksualno oslobađajućeg ponašanja tinejdžera, rokenrol je bio predmet negativnog vrednosnog ocenjivanja od strane establišmenta, a u ranoj fazi i represije. Takođe, rokenrol je na početku izazivao indignaciju i animozitet kod obrazovanih, profesionalnih džez i klasičnih izvođača. Oni su ga sa akademskog estetskog stanovišta proglasili za diletantsku, umetnički nekvalitetnu i vulgarnu muziku, koja je u sklopu šou biznisa bila podređena ekonomskom principu profita kao vrhovnom tržišnom kriterijumu vrednovanja stvaralaštva, što je po njima predstavljalo dekadenciju i smrt istinske kulture. Ipak, uprkos svim kritikama, etablirani rokenrol je, na temeljima visoko razvijene zapadne civilizacije, snažno podstakao razvoj svih privrednih sektora. Postao je bitan deo okcidentalne, globalizovane masovne kulture i visoko profitabilni proizvod industrije zabave, uklopljen u poredak kapitalističke političke i ekonomsko-društvene logike, sa beskrajnim potencijalom za eksploataciju na domaćem i svetskom tržištu: „Prodaja ploča u Sjedinjenim Američkim Državama je od 1954. do 1959. skočila sa 213 miliona dolara do 613 miliona dolara godišnje, a najveću prodaju beležio je rokenrol. [...] Od 1956. rokenrol je u Sjedinjenim Američkim Državama bio mejnstrim muzika koja se širila po celom svetu.” (Raković 2011: 36)

Otvaranje jugoslovenskog društva za snažne i nesputane uticaje zapadne popularne kulture, podrazumevalo je i prihvatanje početkom i polovinom 50-ih najpre džez i zabavne muzike, a početkom 60-ih rokenrola kao najpopularnijeg ritma, mode, plesa i načina zabave posleratnih generacija. Ovu činjenicu treba shvatiti kao epifenomen prelomnih istorijskih događaja i procesa u hladnoratovskim blokovskim odnosima. Naime, nakon sukoba Tita sa Staljinom 1948. godine, vrh KPJ je zemlju spoljnopolitički okrenuo Zapadu. Jugoslavija je zbog svoje geopolitičke i geostrateške važnosti za američke imperijalne interese postala povlašćena, ali istovremeno i vitalno-ekonomski i vojno zavisna od njihove podrške i pomoći. Zbog prirode svog položaja Jugoslavija je postala podložna raznim političko-ideološkim manipulacijama i uslovljavanjima, koja su uključivala i zahtev za otvaranjem prema zapadnoj popularnoj kulturi: „Novi Sad od Amera pedesetih godina dobio je tada najjači relej u Jugoslaviji i Istočnoj Evropi pod jednim uslovom – da emituje dva sata jazza dnevno. [...] Radio Novi Sad tako postaje najliberalniji radio za popularizaciju američke muzike na ovim prostorima. [...] To je bila najmoćnija kulturna, propagandna, medijska stanica u Jugoslaviji.” (NEDELJKOVIĆ 2008: 128). Masovna američka kultura je, po eksplicitnom priznanju njihovih stratega⁴, bila bitan deo uspešnog anglo-saksonskog mas-medijskog, infor-

⁴ Više informacija o ovoj temi zainteresovani čitaoci mogu pronaći u sledećim publikacijama: RYBACK, T. W. (1990). *Rock Around the Bloc: A History of Rock Music in Eastern Europe and the Soviet Union, 1954–1988*. UK: Oxford University Press; DAVENPORT, L. E. (2009). *Jazz Diplomacy: Promoting America in the Cold War Era*. USA: University Press of Mississippi; CAUTE, D. (2003). *Dancer Defects: The Struggle for cultural Supremacy*

mativno-propagandnog rata. Vršena je promocija i ekspanzija idealizovane, veoma atraktivne slike vlastitog načina života, što je predstavljalo moćno sredstvo osvajanja i modelovanja sveta po vlastitom liku.

Oficijelan pozitivan stav o rokenrolu vrh SKJ formirao je na osnovu obimnih stručnih i naučnih istraživanja uticaja, posredstvom stranih mas-medija i kulturnih centara, zapadne popularne kulture na jugoslovensku omladinu. Generalni zaključak ovih temeljnih i sveobuhvatnih režimskih ispitivanja⁵, koja su početkom 60-ih vršile bezbednosne službe, partijski analitičari, odeljenja Instituta za društvene nauke i novinari, bio je da su članovi rokenrol sastava i njihova publika u ideološko-političkom i moralnom smislu ispravni. Utvrđeno je da ne predstavljaju opasnost za establišment, jer između nesumnjive mladalačke vere u vladajuće socijalističke ideale i ljubavi prema zapadnoj muzici, modi, plesu i načinu zabave, nema protivrečnosti. Shvaćeno je da rokenrol, kao globalni socijalno-revolucionarni fenomen, koji je kao i džez muzika pre njega, humanističko-emancipatorski rušio rasne, socijalne, etničke i jezičke barijere i zbližavao omladinu oblikujući je u jedinstvenom, kosmopolitskom duhu, ne predstavlja reakcionaran, ideološki i kulturno dekadentan uticaj. Naprotiv, nova zapadna plesna muzika, moda i način zabave spoznati su kao korisno sredstvo društvene i kulturne integracije mladih Jugoslovena i stvaranja elemenata za formiranje njihovog nadnacionalnog identiteta, a time i ostvarivanja ideala bratstva i jedinstva, kao jedne od temeljnih vladajućih ideoloških dogmi: „Nastupi električarskih sastava pred Titom počeli su od 1966. na proslavama Dana mladosti [...] na stadionu JNA. Nastupima pred Titom rokenrol je 1966. dobio posebno ozvaničenje i legitimaciju [...] priznat kao zvanična muzika mladih Jugoslovena.” (Raković 2011: 513)

Krajem 60-ih jugoslovenska vlast i mediji su sa simpatijama prihvatili i pozitivno predstavljali društveno-politički angažovani, subverzivni hipi rokenrol i kontrakulturni pokret inspirisan američkim književnicima-bitnicima, marksističkom filozofijom i novom, revolucionarnom univerzitetskom levičkom. U osnovi tih idejnih i socijalnih kretanja bilo je radikalno kritičko sukobljavanje s establišmentom dehumanizovanog kapitalističkog društvenog sistema, vladajućim vrednostima, načinom mišljenja i života zapadne civilizacije. Jugoslovenskoj omladini, vaspitanoj i obrazovanoj u socijalističkom duhu tolerancije, bratstva i jedinstva, mira i ljubavi, deca cveća su bila veoma idejno bliska i prihvatljiva zbog svog političkog zalaganja za egalitarizam, antirasizam, pacifizam, antiimperijalizam i radikalne promene kapitalističke socijalne stvarnosti.

during the Cold War. UK: Oxford University Press; FOSLER-LUSSIER, D. (2015). *Music in America's Cold War Diplomacy*. USA: University of California Press

⁵ JANIČIJEVIĆ, M. (1968). *Društveno-politički i ideološki stavovi jugoslovenskih studenata*. Beograd: Institut društvenih nauka; VESELINOV, J. (1966). Aktuelni problemi generacije mladih. *Gledišta*. Beograd 1966/6-7.; BAKARIĆ, V. (1966). Omladina i Savez komunista Jugoslavije. *Gledišta*. Beograd 1966/6-7.

Takođe, vrh jugoslovenske vlasti je blagonaklono gledao na revolucionarni, socijalno-kulturni generacijski konflikt domaćih mladih rokera sa običajnosnim vrednosnim obrascima i njihovim društvenim nosiocima, koji su nastojali da im ponište individualnu slobodu. Ovo gledište je bilo stoga, jer su etnički herediteti predstavljali jezgra nacionalističkog pogleda na svet i ozbiljnu prepreku ostvarivanju socijalističkih ideala. Emancipatorski sukob jugoslovenskih tinejdžera sa tradicionalističkim, palanačkim nazorima bio je najžešći po pitanju zapadne urbane mode. Ona je podrazumevala dugu kosu i šarenu, tesnu garderobu kod mladića i kratke suknje, pantalone, ofarbanu kosu i intenzivnu šminku kod devojaka, kao i seksualnu revoluciju koju partija nije sprečavala. Razumljivo je da je ova pojava izazivala burne negativne reakcije, tj. protivljenje, netoleranciju i represivne mere od strane patrijarhalno vrednosno orijentisanih društvenih autoriteta: „Najpre Beatlesi, a potom i Rolling Stones, promenili su fizionomiju sveta: ne samo muziku, nego kompletna način razmišljanja i životni stav, u rasponu od mode i seksa do politike i ekonomije.” (Ivačković 2013: 46)

Pa ipak, kao što je navedeno, zahvaljujući odluci vladajućih partijskih krugova, ali i javnoj podršci brojnih uglednih intelektualaca, rokenrol je polovinom 60-ih socijalno legitimisan, medijski popularisan i integrisan u sistem domaće industrije zabave, stvorene po zapadnom uzoru, pa je postao zvanična muzika, moda i vid zabave mladih Jugoslovena.

Nakon 1966. dugokosi članovi električnih, vokalno-instrumentalnih rokenrol sastava i njihovi slušaoci prihvaćeni su u javnosti kao normalna pojava, koja nije u suprotnosti sa socijalističkim uverenjima, važećim zakonima i statutom SKJ. Jugoslovenska omladina je, u suštini, bila zainteresovana za zapadnu popularnu muziku, ples, modu i zabavu isključivo u smislu estetskog, hedonističkog doživljaja: „pod ‚suštinom’ ćemo podrazumevati način na koji slušalac oseća muziku, ili način na koji muzika utiče na slušaćevo telo, [...] uspešnost izvođenja rok muzike [...] koja se procenjuje osećanjima što ih muzika podstiče u slušaćeovom telu. [...] Slušalac koji traga za uživanjem ili za uzbuđenjima u muzici uslovljava svoj sud o vrednosti muzike telom i čulima, [...] estetika roka meri lepotu muzike njenim uticajem na telo, i tako se prvenstveno bavi suštinom same muzike.” (Bo 1993: 208–210, 213)

Takođe, važno je pomenuti da su od velike koristi za popularizaciju rokenrol fenomena bili i lokalni rukovodioci Saveza socijalističke omladine, ljubitelji zapadne popularne kulture. Oni su, uz manju ili veću finansijsko-materijalnu pomoć i podršku opštinskih vlasti, institucionalno sprovodili u svojoj sredini ciljeve državne kulturne politike i na taj način kontrolisali i pridobijali omladinu. Ustav SFRJ, programska dokumenta SKJ i Saveza socijalističke omladine obavezivala su lokalne samouprave da mladima stvore uslove za organizovanje i razvijanje kulturno-zabavnog života u skladu s njihovim interesovanjima i socijalističkim vaspitnim principom, koji je nalagao izbegavanje deljenja tinejdžera po etničkom osnovu.

2. Posleratne socioekonomske prilike u Srbobranu

Početak 60-ih godina 20. veka rukovodstvo opštine Srbobran, suočeno s vitalnim komunalnim problemom drastične ekonomske nerazvijenosti i, posledično, trajne emigracije deagrarizovanog, nezaposlenog stanovništva, iniciralo je neophodne privredne i opšte socijalne modernizacijske procese. Težnje komunalnih čelnika da realizuju plan ubrzane industrijalizacije i urbanizacije, geografskim i istorijskim uzrocima određene, dominantno agrarne, varoške sredine, predstavljale su pravilno shvatanje osnovnog uslova opstanka, ostanka i realnog poboljšanja standarda i kvaliteta života većine njenih žitelja, a time i bitne pretpostavke opšteg društvenog progressa opštine: „nastojanjima čelnog rukovodstva opštine, da se opština Srbobran privredno-ekonomski razvije i osnaži, da se osnivanjem novih preduzeća zaposli veliki broj nezaposlenih viškova radne snage, koja se [...] oslobađala iz poljoprivrede, da se zaustavi iseljavanje tog stanovništva i pruži egzistencija. [...] Tako su u periodu od 1960. do 1963. godine [...] osnovani začeci industrijskih preduzeća. [...] Sve mere preduzimane [...] dale su izvanredne rezultate. Novoosnovana industrijska i zanatsko-proizvodna preduzeća su se razvijala, ostvarujući željenu proizvodnu i finansijsku ulogu. Smanjen je broj nezaposlenih žitelja i zaustavljeno iseljavanje nezaposlenih iz opštine.” (Subić 2001: 72–74)

Ipak, iako je tokom 60-ih i 70-ih godina prošlog veka umnogome napredovala, dugoročno gledano, opština Srbobran, do danas, nije bitno promenila svoj tradicionalni, dominantno agrarni karakter i postala svestrano i visoko privredno, društveno i kulturno razvijena, mnogoljudna moderna gradska sredina. Najbolje dokaze za tvrdnju da su, u navedenim posleratnim decenijama komunalnog prosperiteta, negativni opšti istorijsko-društveni procesi samo ublaženi i usporeni, ali ne i zaustavljeni i pokrenuti u suprotnom smeru, predstavljaju zvanični rezultati popisa stanovništva opštine Srbobran. Njih je naš sugrađanin Radoslav Subić, doktor geografskih nauka, stručno analizirao i prezentovao u svojim brojnim, vrednim publikacijama o navedenoj problematici. Osnovni zaključak, koji se može izvesti na temelju čitanja tih, činjenično zasnovanih kompetentnih studija, sadržan je u spoznaji kontinuiteta demografskog procesa depopulacije, tj. opadanja ukupnog broja stanovništva naše opštine nakon Drugog svetskog rata. Uočeni trend se intenzivirao krajem 20. i početkom 21. veka, a evidentan je u pojavama negativnog prirodnog priraštaja i masovne emigracije, uslovljenim prvenstveno ekonomskim razlozima. Drugim rečima, iako je u prve tri dekade druge polovine prošlog

veka srbobranska opština nesumnjivo ostvarila određeni stupanj sveukupnog progressa i za mnoge, opravdano nostalgичne, posleratne generacije predstavljala „zlatno doba“, istorijski generalno posmatrano, od 1945. godine do danas, bez realnog izgleda za radikalnom ekonomsko-društvenom promenom, polako i izvesno, biološki i politički odumire.⁶

Prema rečima brojnih sugrađana, svedoka i aktera vremena, generacije Srbobranaca rođene 40-ih godina 20. veka odrastale su gotovo potuno izjednačene u bedi. Nemaština je bila uslovljena nasleđenim i novonastalim posleratnim istorijsko-društvenim okolnostima obnove zemlje i izgradnje modernog jugoslovenskog privrednog sistema na temeljima socijalističkih ideoloških principa. Sprovođene su ekonomsko-političke mere konfiskacije, eksproprijacije, nacionalizacije i agrarne reforme, a tzv. otkup poljoprivrednih proizvoda, koji je trajao do polovine 50-ih godina, predstavljao je način rešavanja problema snabdevanja hranom i sirovinama vojske, industrije i stanovnika gradova. Ovi, iz državno-partijskog vrha upravljani, socijalni procesi izazvali su, pored već postojećih oblika materijalnog siromaštva, u vojvođanskim selima oskudicu kvalitetnih životnih namirnica i njom uzrokovane zdravstvene probleme. Paradoksalno, u Srbobranu i u drugim bogatim agrarnim bačkim varošima problem gladi, neuhranjenosti i rahitisa kod dece rešavan je i američkom humanitarnom pomoći. Ona je deljena za doručak u osnovnim školama, a sadržala je riblje ulje, žuti topljeni sir, puter, marmeladu od narandže, kao i mleko i jaja u prahu, duhovito u narodu nazvanih „Trumanova“, po njihovom tadašnjem predsedniku.

U takvim, istorijski nasleđenim, ali i nametnutnim, teškim egzistencijalnim uslovima onovremena rukovodstva lokalne samouprave ipak su, zahvaljujući velikom socijalističkom entuzijazmu, preduzimala značajne komunalne mere u cilju konkretnog unapređenja kvaliteta života stanovnika opštine. Budući da su gotovo svi meštani stanovali u starim zemljoradničkim prizemnim kućama, tzv. nabijačama bez toaleta i kupatila, tj. sanitarija, opštinska vlast je mesnim samodoprinosom 1956. godine, u cilju poboljšanja higijenskih uslova i zdravlja stanovništva, izgradila Javno termalno kupatilo. Opštinska banja se nalazila na mestu današnje mesne toplane i predstavljala je pametno iskorišćenje lokalnih hidro-geotermalnih energetske resursa. Moderno i lepo uređeno gradsko kupatilo, opremljeno sa deset tuševa, dvadeset kada sa kabinama i jednom saunom, radilo je svakodnevno zimi i leti do početka osamdesetih godina, kada je porušeno. Zadovoljavalo je, za skromne cene, osnovne, zajedničke kulturne potrebe meštana za negom i očuvanjem telesnog zdravlja, i ostalo neprežaljeno u trajno lepoj uspomeni mnogih generacija Srbobranaca: „toplo kupatilo je bilo nešto super. Mnogi od nas su tada prvi put videli kadu i tuš.“ (Mudrinski 2004: 40)

⁶ Prema rezultatima popisa stanovništva iz 1961. godine opština Srbobran je imala ukupno 20.414 stanovnika, a naselje Srbobran 14.392. Pedeset godina kasnije, prema zadnjim rezultatima popisa stanovništva iz 2011. godine u opštini ima 16.317, a u naselju Srbobran 12.009 stanovnika.

Polovinom 50-ih godina radi dodatnog unapređenja zdravlja najmlađih stanovnika opštine organizovano je u Omišu dečije odmaralište u privatnom smeštaju, a 60-ih je izgrađen opštinski jednospratni objekat u kome je cena boravka na otplatu velikoj većini bila pristupačna.

SRBOBRANSKI IZVIĐAČKI ODRED U KRANJSKOJ GORI 1956.

Na more su vozom u pratnji vaspitača, na letnjem raspustu, odlazili osnovci i srednjoškolci i ostajali tri nedelje. Takođe, iz sličnog razloga školska omladina je odlazila i na đачke ekskurzije, a bio je veoma popularan i izviđački odred krajem 50-ih i 60-ih godina koji je taborovao na planinama.

Tokom 60-ih i 70-ih godina prošlog veka, umnogome zahvaljujući ličnim kompetencijama i snažnoj komunalnoj motivisanosti pojedinih čelnika iz lokalnih političkih i privrednih

S LEVA NA DESNO:

BLAŽO KRIVOKAPIĆ, SVETOZAR-LULE ŠĆEPANOVIĆ (ČUČI), DRAGAN SMILJAN (STOJI IZA LULETA), DRAGAN ŠĆEPANOVIĆ I MILE KRIVOKAPIĆ U OMIŠU KRAJEM 50-ih

struktura, stvoreni su uslovi za osetno poboljšanje zadovoljavanja različitih socijalnih potreba, a time i kvaliteta života stanovnika Srbobrana u svim oblastima mesne društvene zajednice. U navedenom prosperitetnom razdoblju, tzv. zlatnom dobu posleratne prošlosti naše opštine, izgrađena je sveukupna moderna komunalna infrastruktura i podignut nivo društvenog standarda i opšteg blagostanja njenih stanovnika. Osnovano je desetak proizvodno raznovrsnih industrijskih preduzeća, među kojima je 1962. godine nastala i „najveća radna organizacija u opštini, Agroindustrijska radna organizacija Elan.” (Subić 1987: 31). Dve godine ranije otvoren je, pri Domu kulture, Radnički univerzitet radi prosvetavanja odraslog stanovništva i obrazovanja odgovarajućih kadrova za potrebe nastajućih privrednih subjekata. Godine 1964. srbobransko društveno građevinsko preduzeće „Polet” izgradilo je novu, modernu zgradu Gimnazije „Svetozar Miletić.” U knjizi dr Radoslava Subića pod naslovom „Etnografsko-demografski prikaz stanovništva u opštini Srbobran”, nalazimo i podatak da su u Srbobranu „od 1960 do 1970. godine [...] postojala [...] isturena odeljenja Muzičke škole „Josip Slavenski” iz Novog Sada.” (Subić 1990: 30)

GIMNAZIJA „SVETOZAR MILETIĆ” POČETKOM 70-IH

Početakom šezdesetih godina u centru naselja izgrađene su prve višespratne stambene zgrade za visokoobrazovane kadrove i ostale, za opšti progres opštine neophodne, kvalifikovane radnike, a napravljene su pomoću kredita i brojne privatne kuće od tvrdog materijala moderno opremljene belom tehnikom i kućnim električnim aparatima. Šezdesetih godina izgrađen je opštinski Dom zdravlja „dr Đorđe Bastić” u okviru koga je radilo i porodilište.